

ЧИСТОТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ПРЯМОМУ ЕФІРІ (НА МАТЕРІАЛІ КАНАЛУ „М1”)

У статті проаналізовано особливості мови прямого ефіру розважальної програми „Чіпси Чікси Лавандос” на каналі „М1”, виявлено типові мовні засоби, які експлікують порушення чистоти української літературної мови журналістами.

Ключові слова: комунікативні ознаки мови, чистота мови, мова прямого ефіру, суржик, розмовно-просторічна лексика, жаргонна лексика.

Чистота мови – одна з важливих комунікативних ознак. Вона полягає у вдалому доборі слів, словосполучень, які відповідають нормам літературної мови, тобто це відсутність позалітературних елементів (варваризмів, вульгарних і лайливих слів, діалектизмів, жаргонізмів, слів-паразитів). Чистота мови дуже близька до правильності – основної комунікативної ознаки мови, оскільки ґрунтується на дотриманні літературних норм усіх типів. На взаємодію цих ознак указує М. І. Пентилюк у підручнику „Культура мови і стилістика”. Науковець розглядає їх у парі „правильність і чистота” [Пентилюк: 29-30].

Комунікативні ознаки мови віддавна перебувають у центрі уваги лінгвістів. Так, диференційні риси комунікативних ознак російської мови аналізували мовознавці М. І. Ілляш, Б. Н. Головин, А. Н. Васильєва, української – лінгвісти Л. А. Булаховський, Н. Д. Бабич, С. Я. Єрмоленко, Л. І. Мацько, М. І. Пентилюк, Л. В. Струганець і ін. Однак у сучасному мовознавстві досі немає спеціальних робіт, присвячених актуальній проблемі – конкретному вияву чистоти мови у засобах масової інформації (ЗМІ). Тому мета нашої розвідки – дослідити чистоту української мови на лексичному рівні у прямому ефірі (на матеріалі музичного каналу „М1”). Предметом дослідження послужили лексичні засоби (зокрема жаргонізми, розмовно-просторічні слова, суржик, інвективи) як

репрезентанти порушення комунікативної ознаки чистоти мови у передачі „Чіпси Чікси Лавандос”.

Для аналізу чистоти мови мас-медіа наведемо фрагменти текстів із передач прямого ефіру. На нашу думку, найбільше цю комунікативну ознаку не дотримано у телепередачі „Чіпси Чікси Лавандос”, яка транслюється на музичному каналі „М1”. Вона побудована переважно на діалозі між ведучими, а також на спілкуванні із гостями студії та з додзвонювачами. Діалог – типова форма спілкування в телеефірі. Для прикладу проаналізуємо записаний нами фрагмент програми, яка прозвучала у прямому ефірі названого каналу:

- *До речі, мені сьогодні **прикольний** лист написали.*
- *Він трошки **шарить** насправді.*
- *Ми зараз хочемо зачитати лист. „Привіт, **чуваки**, перш за все, всю Україну зі святом”. Оплески, будь ласка.*
- *Дай я продовжу. „Тепер наша **девачка** повнолітня. Ура! Ура! Ура!”. І смайлики. Давай читай.*
- *„Женя та Таня, передайте **привіт** всьому селу Антоніни”. Селу Антоніни чи селу Анто́ніни.*
- *Обидвом селам передаємо привіт.*
- *„Що у Хмельницькій області. Ми всі вас дивимося зараз. Іван”.*
- *І потрапили на цей лист і думаємо: **блін**, для Івана і для його селища так зараз важливо чути ось те, як ми читаємо його лист² (24.08.2009, 16:02-03).*

У наведеному фрагменті є слова-росіянізми (*девачка, привіт*), а також жаргонізми (*прикольний, шарить, блін*). Уся передача побудована так, щоб ведучі якомога частіше використовували під час спілкування розмовно-просторічну лексику і цим самим залучали молодіжно-підліткову аудиторію. На превеликий жаль, журналісти не дбають про багатство мови, красу слова. Як зауважує Л. О. Ставицька, „у сучасному мовознавстві небезпідставно усталилася думка про утвердження літературно-жаргонного типу мовної особистості журналіста, відмінною рисою якого є свідоме зниження мови через неправильне уявлення про гарну журналістську мову. Небезпека гіпертрофії такого типу мовної особистості журналіста полягає у

² Тексти подаємо дослівно, з особливостями вимови та порушенням літературних норм.

сприйнятті його читачами й теле- та радіослухачами саме як еталону гарної мови. Існує стійка (особливо серед журналістів) думка, що їхня мова – дзеркало мови населення. Насправді мова населення відбиває мову журналістів, під її впливом у суспільстві поширилися знижені слова – як модні. Інакше кажучи, стійка тенденція до жаргонновживання у газетно-публіцистичному дискурсі засвідчує пейоризацію мови „згори” [Ставицька: 272-273].

Можна навести безліч діалогів аналогічного типу, що демонструють не просто порушення норм, а калічення літературної мови. Наприклад:

– *І скажіть, будь ласка, на фіга Таня постійно, от поясніть цей феномен, на фіга вона стрибає постійно, торкається мене, б'є, на мене застрибує, поясніть хто-небудь.*

– *Женя, ти просто якийсь песимістичний чувак.*

– *Бред якийсь. Якщо в п'ятницю я не з'явлюсь, якщо я в п'ятницю не з'явлюсь, знаєте що, безтрусноє двіженіє в нас буде сьогодні.*

– *Короче, чекайте в понеділок Жеку без трусів (26.08.2009, 15:37-38).*

Окремого коментаря заслуговує змістове наповнення такого діалогу в прямому ефірі. Якщо врахувати те, який великий вплив на особистість молодого людини сьогодні мають ЗМІ, то можна зробити песимістичний висновок, що пропагується низькопробна масова культура, модель далеко не зразкової поведінки і комунікації. Щодо мовного оформлення діалогу, то виділені слова знову засвідчують звернення ведучих до суржику (*бред, безтрусноє двіженіє*), жаргонної лексики (*на фіга, чувак, короче*), порушення правил вимови шиплячих (*шо*).

Яскравим прикладом засміченої мови уже традиційно вважають суржик [Волкотруб: 9], тобто штучне змішування мов, гібрид української та російської мов, що, безперечно, є загрозою для існування рідної мови, соціальним злом. Суржик охоплює всі мовні рівні. Особливо потерпає від нього усна українська мова, а отже, вимова слів [Мацюк: 58-59]. Справді, надмірне вживання суржику не тільки псує мову, а й робить її беззмістовною [Пентилюк: 65]. Наприклад: *це особливий гость у програмі* (26.08.2009, 15:43); *п'ятьорочку* (26.08.2009, 15:44); *наступний буде радувати скоро Тімати* (26.08.2009, 15:56); *ми вас будемо радувати* (26.08.2009,

16:14); *назад у шкаф, короче* (26.08.2009, 16:16); *тіха* (26.08.2009, 16:18). Такі ж помилки помічаємо у додзвонювачів. Мова співрозмовника впливає на мову ведучих, оскільки вони часто послуговуються словами, які лунали під час діалогу із глядачем, чи взагалі переходять на російську мову. Наприклад:

- *Привет, ребята* (додзвонювач).
- *О, здоров.*
- *Привет.*
- *Как дела?* (додзвонювач).
- *Харашо...* (24.08.2009, 15:59);
- *А що Україні хочеш побажати?*
- *Больше независимости* (додзвонювач).
- *Больше?* (24.08.2009, 16:00).

Про порушення чистоти мови свідчить і ненормативне звертання до мовця, зокрема намагання наслідувати сучасну молодіжну вимову:

- *Чого нам телефонуєш, Катюх?*

Хотіла з вами пообщатися (додзвонювач) (26.08.2009, 16:18).

У програмі „Чіпси Чікси Лавандос” дуже популярна також розмовно-просторічна лексика: *чи сидіти в хрущовці на четвертому поверсі* (26.08.2009, 15:45). Ведучі часто звертаються до глядачів словом „народ”.

– *Народ, щоб ви знали, під час Радянського Союзу не було не тільки „кексу”, але й музичних каналів взагалі не існувало.*

- *Брешеи, брешеи.*

– *Не існувало українських музичних каналів. Взагалі музичні канали існували* (24.08.2009, 15:32).

Додаткового іронічного звучання набувають слова із суфіксом –к-. На нашу думку, вони побутують у повсякденному спілкуванні, проте такі лексичні засоби не повинні переважувати телевізійний ефір:

- *Ну, ладно.*

– *Лише можемо подарувати тобі і твоїй коханій людині української музики незалежної.*

– *Займайтеся незалежним коханням і майте незалежні класні стосунки під цю музичку. А зараз двоє незалежних людей, двоє незалежних чувачків, які не так давно спілкувалися з нами в прямому*

ефірі і всі дівчата плакали такими крокодилячими сльозами (24.08.2009, 15:33).

Зазначимо, що українське суспільство перебуває в стані лінгвоонтологічної напруги, з культурним „екзистенційним” статусом зниженої мови. Такий стан-перебування уможливорює існування стилістичного ефекту від зіткнення високого і низького у різнотипних дискурсах, перелицювання класичних культурних цінностей [Ставицька: 168]. На жаль, окремий великий пласт у програмі „Чіпси Чікси Лавандос” займають жаргонізми, які псують українську мову, засвідчують брак мовної культури телеканалу і, щонайгірше, стають взірцевими для глядачів і слухачів. Оновлення вибору виражальних засобів мови має йти правильним шляхом. Як вважає Л. О. Ставицька, завжди цей процес „має супроводжуватися ретельним добром нововведень, „виваженням” їх властивостей із погляду придатності для комунікативних потреб культурного суспільства. Наділений чуттям і смаком мовець видобуде з потоку жаргонних слів і зворотів ті вислови, які можна вжити й у літературній мові (з певним стилістичним забарвленням і головню у невимушеному спілкуванні)” [Ставицька: 169-170].

Констатуємо, що ведучі без ретельного відбору послуговуються великою кількістю жаргонної лексики, зокрема: *стосовно того, що ти зараз, тіпа, не досить впевнений в тому, в своїх силах і так далі* (24.08.2009, 15:48); *зараз будемо слухати тільки музику, ніяких анекдотів, ніяких, тіпа, буде нічого не буде...* (26.08.2009, 15:17); *круті тачки* (26.08.2009, 15:38); *мій пошлятік* (26.08.2009, 15:43); *з пацаном гуляти* (26.08.2009, 15:45); *короче, в нас з'являється Тімати* (26.08.2009, 15:56); *він такий же оголений тіпа* (26.08.2009, 16:08); *я поширюся* (26.08.2009, 16:15); *щоб на ній лажати* (26.08.2009, 16:15); *я там пацанів благала* (26.08.2009, 16:17); *що вони зустрілися на вулиці з чуваками* (26.08.2009, 16:19); *Катя, скажи, будь ласка, на фіга і що далі* (26.08.2009, 16:19); *пацани получили від дівах, прикинь* (26.08.2009, 16:19); *молодець діваха, навалила своєму ж пацану* (26.08.2009, 16:20); *які постійно базарять* (26.08.2009, 16:21); *окай* (26.08.2009, 16:21).

Данина моді змушує ведучих максимально відображати сучасний стан шоу-бізнесу. Для цього вони використовують у формулі звертання англійські вирази: *Спеціальний сюрприз Тані. Зараз на дроті*

програма „Чіпси Чікси Лавандос” з’являється *black star niger*, якого зовуть *Тімаї* (26.08.2009, 15:56).

Телепередача „Чіпси Чікси Лавандос” твориться на основі музичного матеріалу. Мова пісні – визначальний чинник побудови висловлювань у прямому ефірі. Ведучі у діалозі використовують фрази із пісні, яка щойно пролунала, однак це порушує закони лексичної сполучуваності. Наприклад, після музичної композиції „Не люби мене мозги” Потапа і Насті Каменських чуємо слова ведучої: *будемо „любити мозок” нашому наступному глядачеві* (24.08.2009, 15:44). Дослівний переклад, словесне оточення використаної фрази демонструє вплив російської мови на українську.

„Чіпси Чікси Лавандос” є молодіжною телепрограмою. Зрозуміло, що ведучі намагаються максимально зацікавити глядацьку аудиторію, тому часто темою для розмови є стосунки між хлопцем та дівчиною. Проте ведучі вдаються в такі деталі, що глядачам малого чи підліткового віку не годиться чути, добір лексики на позначення інтимних стосунків, органів людини лунає з екрану телевізора протягом 15:00-17:00 у будні.

Чистота мови вимагає уникнення вульгарних і лайливих слів, які не відповідають нормам літературної мови і людської поведінки [Пентилюк: 65]. Як зауважує Я. К. Радевич-Винницький: „Заборона вживати інвективні слова, вирази, невербальні знаки ґрунтуються на етичних і/або естетичних засадах. Табування цих одиниць в етикетному спілкуванні може бути як постійним, так і ситуативним. Табу на інвективну лексику, фраземіку, інвективні невербальні знаки є, так би мовити, вічним: вихована, інтелігентна людина за жодних обставин не лятиметься матірню і не плюватиме в бік співрозмовника” [Радевич-Винницький: 254]. Ведучі каналу „М1” не оперують усім вищезазначеним „багатством”, проте загалом у прямому ефірі вони не дотримуються вимог стосовно етикетності і культури спілкування, вживають вульгаризми. Наприклад: *Треба мати девіз: „Все пофік”. І тоді все нормально* (24.08.2009, 15:47); *отак ми, пара дурнувятих* (24.08.2009, 15:59).

Отже, найчастіше у мові прямого ефіру комунікативна ознака чистота порушується через проникнення у мову ЗМІ таких позалітературних елементів, як жаргонізми, суржик, розмовно-просторічна лексика, а також інвективи. Безперечно, уживання таких

мовних засобів детерміноване екстралінгвальними чинниками, зокрема чистота мови порушується через низькопробну масову культуру, невисокий інтелектуальний рівень ведучих, данину моді, орієнтацію на мову ЗМІ зарубіжних країн, передусім Росії та Америки. Ведучі каналу „М1” працюють у прямому ефірі, їхній мовний матеріал не є заздалегідь підготовленим, ретельно прописаним. За нашими спостереженнями, основною причиною порушення чистоти є навмисне копіювання ненормативних молодіжних висловів. Мова ЗМІ як важливий чинник мовної культури глядачів потребує постійних наукових студій для створення дієвої програми удосконалення мовної комунікації журналістів.

ЛІТЕРАТУРА

- Волкотруб: Волкотруб Г. Практична стилістика української мови: Навч. посібник. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2004. – 256 с.
- Машок: Машок З. О. Українська мова професійного спілкування: Навчальний посібник, 3-є вид. – К.: Каравела, 2010. – 352 с.
- Пентилюк: Пентилюк М. І. Культура мови і стилістика: Пробний підручник для гімназій гуманітарного профілю. – К.: Вежа, 1994. – 240 с.
- Радевич-Винницький: Радевич-Винницький Я. К. Етикет і культура спілкування: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2006. – 291 с.
- Ставицька: Ставицька Л. О. Арго, жаргон, сленг: Соц. диференціація укр. мови. – К. : Критика, 2005. – 464 с.

Iryna Zalipska. The cleanness of the Ukrainian language on the live air (on the material of the channel „M1”)

The peculiarities of language speech on the live air of pleasure programme “Chipsy Chiksy Lavandos”, the channel “M1”, is analised in the article. The typical language’s facilities, which express the breach of cleanness of the Ukrainian language, is presented by journalists.

Key words: language’s communicative features, cleanness of the language, the language of the live air, surzhyk, colloquial speech, jar-gon words.